

ЕДНО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА МИСТИЧНИЯ СИМВОЛИЗЪМ У НАС ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК

Азманова-Рударска, Е. (2018). *Иван Грозев в българската литература. Социологически, исторически, политически и религиозно-мистични контексти, полемики и диалози*. София: РИВА. 368 стр.

Венцислав Божинов

Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

През ноември 2018 г. издателство „Рива“ публикува монографията на Елена Азманова-Рударска „Иван Грозев в българската литература“, която представя творческата и житейска биография на писателя. Поет, драматург, публицист, но и учител, общественик и редактор на издания – амплото на Иван Грозев е богато и разнопосочно.

Изследването разказва активния културен живот в България през първата половина на XX век – с неговите страсти и пристрастия, полемики, дискусии и диалози, където образът на Грозев се оказва константа, която измерва и с която се измерват културните и литературните прояви. Защото тези „взаимоотношения, полемики и диалози“ (както е уточнено в подзаглавието) довеждат естествено до най-голямото признание за един писател – да бъде предложен за Нобелова награда за литература за 1928 и 1929 година (с. 199). За това престижно отличие Иван Грозев е предложен с три от драмите си – „Златната чаша“, „Йов“ и „Семела“, и трите са написани под влияние на споделяния от него мистичен символизъм.

Както посочва Азманова, като писател Ив. Грозев се изявява с най-голяма сила в символистичния регистър – и с поезията, и с драмите си (с. 243). Защото символизмът е най-доброто средство за изразяване на богатия, наситен със знаци свят на мистичното, тайнственото, езотеричното. Символизмът на Грозев е именно от този порядък – за високите измерения на знанието, издигнато в култ, а пътят към него е дългата и трудна трансформация на човешкия дух.

Заниманията на Грозев със символизма започват още към 1905 г., но към Годината на българския символизъм – 1907, той вече има няколко публикации на стихове, повлияни от новото литературно течение в България. Творбите на

Грозев, писани под влияние на символизма, са най-многобройни в творческия му списък, като в него попадат поезия, драма и критика.

Символизмът на Ив. Грозев в изследванията на Ел. Азманова е дългогодишна тема, която преминава през различни методи на изследване – литературнокритически, литературноисторически, компаративистки, биографичен и др. Първото по-голямо изследване е поместено в сборника „Неканоничната българска литература. Том 2“⁽¹⁾ (2010) в обем от около 60 стандартни страници – „Иван Грозев. Скритата литература“. В него Ел. Азманова поднася първата систематизирана биографична информация и интерпретация на творчеството на Ив. Грозев, като подчертава, че „В литературната си дейност е последователен символист мистик“ (Azmanova-Rudarska, 2010: 10).

В годините Азманова създава още десет статии, които изграждат различни литературнокритически концепти за Грозевия символизъм. Например в статията си „Звезди и мистика“, където подробно анализира „звездния“ символически апарат на поетическия свят и у Грозев, и у други български символисти, Азманова-Рударска открива закономерност в използването на космическите знаци в мистичен порядък и езотерична употреба – „употребата на „звездната“ символика в творбите им е застъпена с религиозно-мистични елементи и идеи“ (Azmanova-Rudarska, 2017: 242). В монографията си „Ритуалното слово в българската литература след Освобождението“ ритуалните словесни форми на молитвата и заклинанието в поезията на Грозев са представени пък в парадигмата на българския символизъм – сред творбите на Ем. Попдимитров, Л. Стоянов, Т. Траянов. Като разглежда поетическата сбирка „Видения и съзерцания“, Азманова констатира, че творбите „са подредени по строг определен ред и задават едно от смисловите ядра в творчеството на Грозев – стремежът към съвършенство, укрепването на човешкия дух и търсенето на хармония във вселената. Във „Видения и съзерцания“ тясно се преплитат теософските идеи и символизмът“ (Azmanova-Rudarska, 2013: 110).

Но в монографията „Иван Грозев в българската литература“ всички предходни разработки върху Грозев са изоставени, за да бъде обхваната архивната, споменната и документалната информация за писателя. В книгата се влияят много успешно факт и интерпретация, като аналizationsонните моменти са много балансиран и представляват своеобразен ключ към разчитане на Грозевите творби.

Символизмът в „Иван Грозев в българската литература“ е изследван през решетката на няколко гледни точки – едната е авторовото творчество, втората е времевата събитийност, трета е критическата интерпретация, четвърта са религиозно-мистичните доктрини (теософия, масонство) и отзвучите им в символистичния регистър на Грозев. Така, според Азманова, в символистичното изразяване са положени стиховете на Грозев от 1905 до 1944 година, включително единствената му стихосбирка „Видения и съзерцания“, драмите

му „Мъртъвци“, „Змей“ (драматическа феерия) и изявите му в сп. „Хиперион“ – стихове, драмите „Златната чаша“, „Йов“, „Семела“, статиите „Новото изкуство“, „Шарл Бодлер“, „Изкуство и религия“, „Походът срещу „Хиперион“ и „Богомилството като мистично движение върху фона на историята“ (с. 261). „Новото изкуство“, по думите на Ел. Азманова, „се превръща в своеобразен ключ“ за „образната система, с която оперира творецът – Храм, тайнство, мистерия“ (с. 260). Символистичният стих на мистика Грозев е изпълнен с ритуални практики, обожествявания на слънцето, трансформацията на човека в Свръхчовек, апокалиптични видения, преобразяването не само на човека, но и на цялата вселена под въздействието на мистичното прозрение. Като заключение от наблюденията върху Грозевата поетика, Азманова обобщава: „У Грозев няма да се срещнат нито духовната безприютност и скиталчество, нито тревожната безнадеждност или жестока съдба, която огъва човешкия дух. Грозевите стихове търсят аналог със светлините на мирозданието (слънце, звезди, огън, ден, лъч и др.) и възвестяват патетично победата на доброто над злото. У Грозев мотивът за пътя е развит по нов и различен начин – това не е просто изминатият път или пътът-предизвикателство, а пътът, по който личността претърпява вътрешни трансформации, където житейската предопределеност и духовно израстване белязват етапите на този път. Това пътуване често пъти се оказва „вътрешно“ – това са приключенията на мистичната душа към нейното прозрение“ (с. 251).

Мистичният символизъм в българската литература е изследван и от Цв. Георгиева (Georgieva, 2008), Й. Ефтимов (Eftimov, 2012) и Св. Стойчева (Stoycheva, 2017). Докато Цв. Георгиева се ангажира само и изцяло в регистъра на мистичните послания, а изследването на Й. Ефтимов полага Ив. Грозев в парадигмата на символизма, то Св. Стойчева разгръща литературнокритическите стойности на големия религиозно-мистичен мит в българската култура за Боян Магьосника. Книгата на Ел. Азманова конструира тези три литературни сюжета, като ги обединява от биографичното, надгражда с литературно-историческата връзка и конституира нови полета на паметта за символизма.

БЕЛЕЖКИ

1. Сборникът с изследвания е осъществен по проект на Катедрата по литература при Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ (Rakyovski, 2010: 7). Там е поместена и студията на проф. Ракъовски за друг български символист – Иван Мирчев (Rakyovski, 2010). Професорът публикува статия и за символиста Л. Стоянов в сп. „Литературна мисъл“ (Rakyovski, 2017). Докато книгата на Ел. Азманова обхваща зараждането на мистичния символизъм в България и неговия израз преди и след войните 1912 – 1918 г., то книгата „Литература и техника“ на проф. Ст. Стоянов (Stojanov, 2014)

проследява литературната история в нейната граничност – през възникването на „технически“ сюжет до границите му с мистичното. Така изследванията на Ел. Азманова не се оказват „самотни“ обзрения, а част от развитието на проектните идеи.

ЛИТЕРАТУРА

- Азманова-Рударска, Ел. (2017). Звезди и мистика. *Балканистичен форум*, 26, (1), 241 – 255.
- Азманова-Рударска, Ел. (2018). *Иван Грозев в българската литература. Социологически, исторически, политически и религиозно-мистични контексти, полемики и диалози*. София: РИВА.
- Азманова-Рударска, Ел. (2010). Иван Грозев. Скритата литература. (сс. 9 – 40). В: Раковски, Цв. (ред.) (2010). *Неканоничната българска литература*. Том 2. Благоевград: Неофит Рилски.
- Азманова-Рударска, Ел. (2013). *Ритуалното слово в българската литература след Освобождението*. Благоевград: Неофит Рилски.
- Георгиева, Цв. (2008). *Unio mystica и българският символизъм*. София: За буквите – О писменехъ.
- Ефтимов, Йорд. (2012). *Божествената математика. Тревожната хетероклитност на българския символизъм*. София: Просвета.
- Раковски, Цв. (2017). Людмил Стоянов – теория и практика на критическия жест. *Литературна мисъл*, 2, 82 – 95.
- Раковски, Цв. (ред.) (2010). *Неканоничната българска литература*. Том 2. Благоевград: Неофит Рилски.
- Стойчева, Св. (2017). *Боян Магесника. Изследване на литературния мит*. София: Изток-Запад.

REFERENCES

- Azmanova-Rudarska, El. (2017). Stars and Mysticism. *Balkanistic forum*, 26, (1), 241 – 255.
- Azmanova-Rudarska, El. (2018). *Ivan Grozev in Bulgarian Literature. Sociological, historical, political and religious-mystical contexts, polemics and dialogues*. Sofia: RIVA.
- Azmanova-Rudarska, El. (2010). Ivan Grozev. The Secret Literature (pp. 9 – 40). In: Rakyovski, Tzv. (Eds.) (2010). *The Non-canonical Bulgarian Literature. Volume 2*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press.
- Azmanova-Rudarska, El. (2013). *The Ritual Words in Bulgarian Literature after Liberation*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press.
- Georgieva, Tzv. (2008). *Unio mystica and Bulgarian Symbolism*. Sofia: Za bukвите – O pismeneh.

- Eftimov, Y. (2012). *The Divine Mathematics. The Alarming Heteroclite of Bulgarian symbolism*. Sofia: Prosveta.
- Stoycheva, Sv. (2017). *Boyan Magesnika. Research of the Literary Myth*. Sofia: Iztok – Zapad.
- Rakyovski, Tzv. (2017). Ludmil Stoyanov – theory and practice of the Critical Gesture. *Literaturna misal*, 2, 82 – 95.
- Rakyovski, Tzv. (Eds.) (2010). *The Non-canonical Bulgarian Literature. Volume 2*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press.
- Stoyanov, St. (2014). *Literature and technologies*. V. Tarnovo: Faber.
- Стоянов, Ст. (2014). *Литература и технологии*. В. Търново: Фабер].

A STUDY ABOUT THE MYSTICAL SYMBOLISM IN BULGARIA DURING THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Azmanova-Rudarska, E. (2018). *Ivan Grozev v balgarskata literatura. Sotsiologicheski, istoricheski, politicheski i religiozno-mistichni konteksti, polemiki i dialozi*. Sofia: RIVA. 368 pp.

✉ **Dr. Ventsislav Bozhinov**
South-West University „Neofit Rilski“
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: v_bozhinov@abv.bg